

Nacionālā bagātība – mežs

Latvija – kokapstrādes pasaulē zināms vārds

Kā dabisks un atjaunojams resurss koksne pasaulē ir ļoti pieprasīta. Tai piemīt virkne īpašību, kas ļauj veiksmīgi konkurēt ar citiem plaši izplatītiem materiāliem. Turklāt, prasmīgi pielietojot jau esošās zināšanas un inovācijas, to iespējams uzlabot un pielāgot konkrētajiem saimnieciskajiem mērķiem – padarīt vēl elastīgāku, izturīgāku un noturīgāku pret dažādiem kaitējošiem faktoriem, piemēram, mitrumu un puvi.

Koksnes un tās izstrādājumu lielākās patērētājas, protams, ir lielvalstis – Ķīna, Indija, Amerikas Savienotās Valstis, Kanāda, Krievija. Tāpat tos jo plaši un lielā apjomā izmanto arī Vācija, Somija un Zviedrija. Šajā ziņā Latvija konkurēt nevar, tomēr valsts var pamatoti lepoties, ka saskaņā ar ANO 2019. gada statistikas datiem ir lielāko koksnes granulu ražotāju sarakstos un aizņem 4% kopējā šo izstrādājumu tirgus.

Šajā pielikumā skaidrojām, kā rūpēties par mežu jau tā augšanas procesā, lai, kokus nožāgējot, iegūtā koksne būtu iespējami kvalitatīvāka. Pētījām arī dažādas Eiropas Savienības iniciatīvas zaļākai nākotnei, jo sevišķi – CO₂ apjomu samazināšanai. Jautājām arī nozarē atzīta un pieredzējuša uzņēmuma vadības viedokli par situāciju kokmateriālu tirgū, kā arī ielūkojāmies nozares statistikā.

Eksportā svarīgu vietu ieņem koks un tā izstrādājumi, kā arī kokogles

Centrālās statistikas pārvaldes provizorisks dati liecina, ka 2020. gadā Latvijas preču eksporta vērtība bija 13,19 miljardi eiro jeb par 1,7% vairāk nekā gadu iepriekš. Aptuveni sesto daļu šīs vērtības veidoja koks, tā izstrādājumi un kokogles. Visvairāk tie sūtīti uz Lielbritāniju (21,7%), Igauniju (13,6%) un Zviedriju (9,3%).

Svarīgākais tirgū ir stabilitāte

Šobrīd pieprasīti ir visi SIA *Latvia Timber International* ražojumi. Uzņēmuma darbinieks Artūrs Kešs pārbauda fasādēm paredzētos apšuvuma dēļus, kas ir ēvelēti, augstspiediena impregnēti un krāsoti

Limbažos bāzētais uzņēmums SIA *Latvia Timber International* kokapstrādes nozarē darbojas jau trešo gadu desmitu. Situāciju kokmateriālu tirgū komentē tā valdes locekle **Līga KANĒPA**:

– Pieprasījums joprojām ir ļoti liels, turklāt vēl nav panākts līdzsvars starp kokmateriālu un izejvielu tirgu. Sevišķi to izjutām iepriekšējos trijos mēnešos. Tamdēļ arī ļoti augstas cenas, manā darba pieredzē – visaugstākās. Protams, tas sadārdzinājis arī mūsu ražojumus. Ja parasti ir tirgi ar lielu pieprasījumu, bet citi ar mazu, tad šobrīd pieprasīts ir itin viss un visur. Jāteic, ka pašreizējais cenu līmenis nav tikai Eiropas Savienības *nopelns*. Visas valstis pandēmijas laikā ir stimulējušas savu ekonomiku un audzējušas pieprasījumu, arī tādi lieli spēlētāji kā ASV un Japāna.

Ļoti aktīvs ir vietējais tirgus, tāpēc salīdzinoši daudz saražotā pārdodam tepat uz vietas Latvijā. Šovasar iedzīvotājiem un uzņēmumiem bija ļoti aktuāli iegādāties

materiālus terašu būvniecībai. Ja kādreiz būvmateriālu veikalos daudz ko varēja iegādāties uzreiz, tad tagad vajadzīgā prece ir jāpasūta un jāgaida. Turklāt Covid-19 dēļ piegādes mēdz kavēties. Viskritiskākā situācija ir ar impregnētiem dārza mietiem, jo līdz šim tie pārsvarā ievesti no Baltkrievijas, kur ir ļoti nestabila situācija. Šos materiālus piegādā arī Ukraina, bet tik un tā to trūkst.

Mūsu klientu vidū ir arī uzņēmumi, kas šeit ražo karkasa vai panelu mājas, bet tālāk tās nogādā, piemēram, Skandināvijā. Papildus Latvijas tirgum arī mēs sūtām savus izstrādājumus uz Eiropas Savienības tirgiem, pamatā Skandināvijas valstīm. Ļoti daudz ražojam iepakojuma materiālus, kas paredzēti preču pasargāšanai no sabojāšanas transportēšanas laikā. Un ne vienmēr tas ir tikai vienkāršs koks, bet arī dzināts ēvelēts materiāls ar konkrētiem profiliem. Jauns izaicinājums ir produkcijas nosūtīšana uz Skotiju, kas tagad līdz

ar Lielbritānijas izstāšanos no Eiropas Savienības ir tā sauktā trešā valsts, līdz ar to jākārt muiņas formalitātes.

Izejmateriālus – pamatā skujkokus – atbilstošā kvalitātē mums piegādā ļoti iepazīti ilggadēji sadarbības partneri ne tikai no Latvijas, bet arī Igaunijas, Somijas, Zviedrijas, Krievijas un citurienes. Tirgus ir ļoti savienots. Baltijas un pat tuvāko Skandināvijas valstu mērogā attālumi ir salīdzinoši mazi. Turklāt, piemēram, Karēlijā Krievijas ziemeļos augšanas īpašību dēļ ir ļoti laba skujkoku kvalitāte. Tāda ir arī Latvijā. Bet jo tālāk uz dienvidiem, jo tā mazinās, tāpēc ziemeļu koksne ir iecienīta.

Situācija kokmateriālu tirgū mainīsies, jo vienmēr ir kāpumi un kritumi. Tagad sasniegts augstākais punkts. Cik ilgi tā noturēsies un vai cenas noslidēs līdz sākotnējam līmenim, prognozēt nevar. Svarīgākais tirgū ir stabilitāte, bet šobrīd tādas sajūtas nav.

Eiropas zaļais kurss ceļā uz klimatneitralitāti

2019. gada nogalē Eiropas Komisija (EK) nāca klajā ar paziņojumu par Eiropas zaļo kursu, tā no jauna apliecinot Eiropas Savienības (ES) apņemšanos risināt ar klimata pārmaiņām un vidi saistītās problēmas. Viens no šīs stratēģijas svarīgākajiem un reizē arī ambiciozākajiem mērķiem ir līdz 2050. gadam Eiropas kontinentā kā pirmajā pasaulē panākt klimatneitralitāti jeb siltumnīcefekta gāzu emisijas samazināt līdz nullei. Šobrīd gan aplēses liecina, ka ar pašreizējām rīcībpolitikām līdz noteiktajam termiņam izdosies panākt vien 60% samazinājumu, tāpēc darāmā vēl ir ļoti daudz. Turklāt paredzēts, ka ekonomiskā izaugsme būtu atsaistīta no resursu patēriņa.

Eiropas zaļajā kursā vairāk tiek uzsvērti meži kā dabisks CO₂ absorbētājs. Tāpēc ES ir būtiski palielināt ar mežiem klātās platības, to daudzveidību un uzlabot kvalitāti. Dažādos avotos pieejamā informācija liecina, ka šobrīd meži aizņem aptuveni 40% ES sauszemes terito-

rijas. Ar tiem bagātākās valstis ir Somija (66%), Zviedrija (63%) un Slovēnija (61%). Latvijā, Igaunijā un Lietuvā šis rādītājs ir attiecīgi 54, 53 un 34%.

Šovasar EK pieņemtajā Jaunajā ES Meža stratēģijā 2030. gadam norādīts, ka jāgādā, lai izmantotās koksnes daudzums tiktu optimāli izmantots saskaņā ar aprites ekonomikas pieeju. Tādējādi koksne palīdz aizstāt fosilos materiālus un produktus ar tādiem, kas oglekļa uzglabāšanas un aprites ekonomikas ziņā ir visvērtīgākie. Dokumentā liela uzmanība pievērsta arī ilgtspējīgai atkārtotai un pirmreizējai apmežošanai, turklāt tam pievienots ceļvedis, kā līdz 2030. gadam ES teritorijā iestādīt vēl vismaz trīs miljardus koku.

Stratēģijā izklāstīts, ka koksnes produktu loma ir palīdzēt būvniecības nozarei no siltumnīcefekta gāzu avota pārtapt par oglekļa piesaistītāju. EK pauž viedokli, ka koksnes produktu izmantošanas veicināšanai ES jācīnās pret maldīgiem

priekšstatiem par šī resursa ugunsbīstamību un nepietiekamu ilglietojamību, kā arī jāizceļ tā priekšrocības, piemēram, piesārņojuma un energopatēriņa samazināšana celtniecības, ekspluatācijas un nojaukšanas posmā. Savukārt būvinieki un arhitekti būtu jāstimulē projektēt ēkas ar koka elementiem.

Kā vēl viens būtisks aspekts Jaunajā meža stratēģijā ir uzsvērtā koksnes resursu ilgtspējīga izmantošana bioenerģijas vajadzībām. Šobrīd no koksnes ražota bioenerģija ir galvenais atjaunīgās enerģijas avots (60% no ES izmantotajās šāda veida enerģijas), turklāt pēdējo divu desmitgažu laikā koksnes biomasas izmantošanas apjoms ES ir audzis par aptuveni 20%. Jāpiebilst, ka lielā mērā tā tiek iegūta no mežizstrādes un kokapstrādes atliekām, piemēram, zariem un galotnēm, zāģskaidām u. tml. Papildus tam arī ES Biodaudzveidības stratēģijā 2030. gadam ir noteikts, ka veselu koku izmantošana enerģijas ražo-

šanā būtu jāsamazina līdz minimumam neatkarīgi no tā, vai tie auguši ES vai importēti.

Kā svarīgs normatīvais akts koksnes kontekstā jāmin arī tā dēvētā ES Kokmateriālu regula, kas paredzēta nelikumīgi iegūtu kokmateriālu un no tādiem izgatavotu izstrādājumu, tostarp arī importētu ES, tirdzniecības ierobežošanai un apturēšanai. Tajā paredzēts, ka par šādām darbībām ES dalībvalstīs var noteikt iedarbīgas, bet samērīgas sankcijas, kas atturētu no nelikumīgu darbību veikšanas nākotnē.

Jebkurā gadījumā normatīvie akti un stratēģijas, ceļveži un rekomendācijas darbosies tad, ja būs vispārēja izpratne par tām un to mērķiem un maksimāla valstu, uzņēmēju un sabiedrības iesaiste. Iespējams, visgrūtākais zaļajā kursā jeb tiešā tulkojumā no angļu valodas zaļajā darījumā (*Green Deal*) ir līdzsvarot dažādas un nereti pretrunīgas intereses un spēt vienoties.

Rūpes par koksni kā nākotnes resursu šodien

Mežsaimniecība un jo sevišķi koksnes kā dabiska un atjaunojama resursa ieguve ir nozare, kur ātrus rezultātus gaidīt nevar. Vēlamo rezultātu sasniegšanai vajadzīgs laiks, pacietība un pamatīgs darbs. Valsts mežzinātnes institūta *Silava* vadošais pētnieks **Āris JANSONS** skaidro, ko mežu īpašnieki un apsaimniekotāji var darīt jau šodien (audzēšanas procesā), lai sasniegtu ilgtermiņa saimnieciskos mērķus un nākotnē iegūtu kvalitatīvu koksnes materiālu ar maksimāli augstu pievienoto vērtību. Zinātniekiem šajā jomā ir bagāta, ilggadējos pētījumos un faktos balstīta pieredze. Galvenais ir prast saskatīt kopsakarības, sadarboties un pieejamās zināšanas izmantot efektīvi.

Ietekmēt ietekmējamo

Pētnieks stāsta, ka no audzēšanas vienkārša jāmēģina katrā koku sugai atrast tās lietas, ko var ietekmēt. Lielākoties var ietekmēt pazīmes, kas saistītas ar noturību pret slimībām, piemēram, sakņu trupi. – *Pirmkārt, jāmēģina novērst slimības iekļūšanu audzē!* – uzsver zinātnieks. Viņš vizualizē, kā sēne ar sporām atlido pa gaisu, nosēžas uz celma virsmas, iekļūst tajā un caur sakņu savienojumiem inficē arī veselos kokus. Diemžēl arī tad, ja, piemēram, atjaunošanas cirtē nozāgē atlikušo audzi un iestāda jaunas eglītes, trupe jau var būt tur iekšā un uzreiz *ķerties pie darba*. Vispirms cieš koka pirmais nogrieznis jeb apakšējā daļa, un tad vairs runa nav par kvalitatīvu kokmateriālu, bet tikai malku. Ā. Jansons gan piebilst, ka bioloģiskās daudzveidības kontekstā arī šāds koks ir labs un tam ir sava vieta kopējā ekosistēmā, jo tas var kalpot par mājvietu dažādiem kukaiņiem vai, teiksim, pūcēm. Otrkārt, ja koki ir relatīvi retākā stādījumā (2x2 m vai pat mazāk), tad trupe kokos nonāk mazāk, tās izplatība audzē ir kavēta un ietekme uz konkrēto koku – īslaicīgāka. To secinājuši Latvijas un arī Zviedrijas zinātnieki. Treškārt, teritorijās, kas tiek izmantotas kā saimnieciskais mežs ar galveno mērķi iegūt koksni, daļēji var mēģināt saimniekošanu plānot efektīvāk. Proti, iespējams panākt, ka koki saimnieciski nepieciešamo caurmēru sasniedz ātrāk. – *Ja tas izdodas, trupes bojājums tīri bioloģisku apsvērumu dēļ nevar būt tik liels*, – skaidro zinātnieks.

Izrādās, liekot lietā zināšanas, koku augšanas tempus var kāpināt pat par 30%. To var panākt vairākos veidos. Vispirms – izvēloties zināmu selekcioneņu stādāmo materiālu, kura sēklas vāktas no kokiem ar Latvijas apstākļiem piemērotāko ģenētiku. Tāpat svarīgi rūpēties, lai kokiem būtu pietiekami daudz vietas augšanai, un

jaunaudzes kopt, uzturot attiecīgo biežumu. Ir dzirdēts, ka retāk stādītas egles veido resnākus zarus. Zinātnieks tam piekrīt daļēji. – *Ļoti būtisks ir selekcijas aspekts. Varam mērķtiecīgi strādāt ar kokiem, kuri veido to pašu organiskās vielas ražošanai nepieciešamo zaļo masu jeb skuju un lapas, bet uz tievākiem zariem*, – viņš stāsta. Institūtam ir diezgan daudz eksperimentālo stādījumu, tostarp tādu, kuri ir 50 un pat vairāk gadu veci. Pētniecībā tie ir ļoti nozīmīgi, turklāt ļauj atlasīt un nodrošināt mežu audzētājiem tādu sēklu materiālu, kas pēcāk nodrošinās labāku zarojuma kvalitāti.

Tāpat Ā. Jansons par galveno koksnes ieguves kritēriju noteikti negribētu izvirzīt tikai koku vecumu. Viņš drīzāk teiktu, ka saimnieka pieceja nav gaidīt konkrētu gadu skaitu, bet, efektīvi strādājot, sasniegt noteiktas koku dimensijas. Vienu sakarību sociālā kontekstā pētnieks gan izceļ: – *Ja cilvēks studiju gados iestāda savu mežu, tad viņam jāprot to audzēt, lai pensijas gados kokus varētu nozāgēt un no sava darba rezultāta dzīvot. Latvijā to ir iespējams izdarīt!* Turklāt meža lietas nevar atstāt pašplūsmā. Jāapzinās, kādi ir katras audzes mērķi un attiecīgi jāstrādā, lai tos sasniegtu.

Koksne izmantojama pat pēc ugunsgrēka

Kopumā situāciju Latvijā koksnes kvalitātes ziņā meža zinātnieks vērtē kā samērā labu. Pat ja pie mums atsevišķos brīžos ir kaitēkļu, piemēram, egļu astoņzobu mizgraužu, uzbrukumi, tad, skatoties proporcionāli, tik un tā šeit šo kukaiņu ir krietni mazāk nekā, piemēram, Centrālēiropā. Arī vēja radītie koku bojājumi Latvijā ir kontrolējamā mērogā. Pilnībā gan nevar novērst ne vienus, ne otrus.

Par laimi, nav arī ļoti lielu problēmu ar ugunsgrēkiem. Ja nu tomēr tie kādu meža

īpašumu ir skāruši, jāapzinās, ka koks lielākoties neaiziet bojā uzreiz. Parasti tas pamatīgi apdeg. Tāda koksne vispār nav izmantojama papīrmalkā, jo tālāk papīra ražošanā notiek balināšanas process, kurā ogles klātbūtne nav pieļaujama. – *Izaicinājums ir saprast, kuri koki būs dzīvotāji. No malas to nemaz tik viegli pateikt nevar. Priede, piemēram, var sākt iet bojā tikai otrajā vai trešajā gadā pēc ugunsnelaimes. Tāpēc saimniekiem lietderīgi laikus pieņemt lēmumu par nozāģēšanu, pirms koks nav nokaltis un tajā nav ieperinājušies kaitēkļi, kas novājināto organismu nobeidz*. Sarunbiedrs atceras, ka pirms pāris gadiem, kad Zviedrijā notika kopš Otrā pasaules kara nepieredzēta mēroga ugunsnelaime, no turienes uz Latviju lielos daudzumos veda zāģēt cietušos apaļkokus. Tādējādi pētnieks zināmā mērā apgāz mītu par to, ka no Latvijas kokus tikai izved un pārstrādā kaut kur citur. To ļoti labi prot izdarīt arī šeit.

Meža inovācijas, zināšanas un likuma rāmī

Ā. Jansons teic, ka inovācijas meža zinātnes nozarē ienāk pakāpeniski, bet kopējais koncepts ir saprotams jau tagad. Piemēram, *Silavas* meža fitopatoloģijas zinātnieki jau pietiekami ilgi strādā pie aizsardzības līdzekļa pret trupi. Pašlaik arī mūsu mežu aizsardzībai pamatā tiek izmantots somu zinātnieku veidots līdzeklis, bet ir jau identificētas preparātā izmantojamās sēņu varietātes jeb formas no Latvijas mežiem, tās arī pārbaudītas. Secināts, ka tās pat darbojas efektīvāk. Nākamais solis būtu jauno izstrādājumu dabūt līdz komercializācijai un sākt tā ražošanu. Uz to institūta pārstāvis raugās ļoti cerīgi.

Zinātne iet līdzī laimam, un darba lauks ir diezgan plašs. *Silavas* zinātnieki arī meklē veidus, kā papildus koku pavairošanai ar sēklām to darīt arī veģetatīvi. Tas

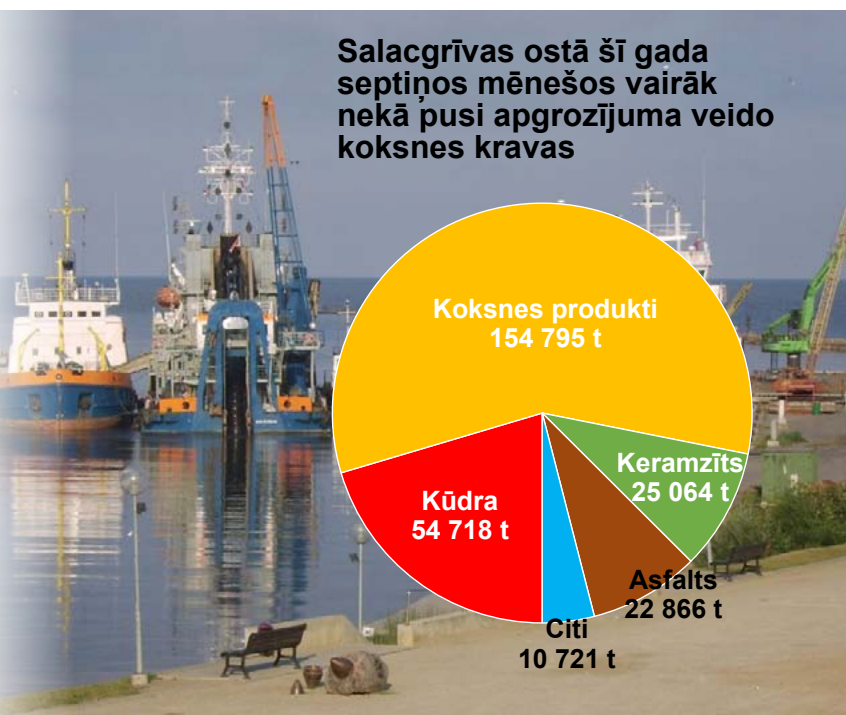
gan ir sarežģītāk, bet, izmantojot šajā procesā labākos sugu individuus, iespējams iegūt precīzāku rezultātu un konkrētas vēlamās auga īpašības. Līdzīgi kā, piemēram, ābeļu pavairošanā. Tiesa, ne visas ģenētiski noteiktās īpašības var pavairot veģetatīvi. Tikmēr jau līdz praktiskajai ražošanai ir nonākušas egles, tāpat šogad izmēģinājuma stadijā ir pirmās lielākās bērzu partijas.

Pētnieks spriež, ka Latvijas mežsaimnieki ir diezgan izglītoti un arī interesējas par zinātnieku sasniegumiem, aicina viņus piedalīties semināros, lasīt lekcijas un pastāstīt par jaunumiem. Paši zinātnieki pētniecībai izvēlas galvenokārt mūsu platuma grādiem raksturīgas tēmas. Eiropā šobrīd ļoti aktuāla ir oglekļa uzkrājumu veicināšana un to izmērīšana. Latvijas zinātnieku rīcībā ir nopietna datu kopa par oglekļa uzkrājumu vecos mežos. Speciālists piebilst, ka valsts saistības šajā ziņā ar katru gadu kļūst arvien lielākas. Zinātnieku uzdevums ir atrast faktus, uz ko balstīt lēmumu pieņemšanu, jo kur to nav, ienāk populisms. Dažas iniciatīvas gan ir iegulus plauktiņos un tālāk nav pārvietojušas, tomēr kopumā Ā. Jansons ir noskaņots optimistiski un priecājas, ka zinātnieku vienkārši politiķi ieklausās.

Salacgrīvas ostā pieaug kravu apgrozījums

Būtiska loma koksnes un tās produktu aprītē ir ostām. Tās vistiešākajā veidā izjūt globālo procesu ietekmi un likumsakarības. Salacgrīvas ostas pārvaldnieks **Ivo ĪSTENAIS** informēja, ka salīdzinājumā ar 2020. gadu visos kravu sortimentos vērojams apjoma pieaugums. Viņš to saista ar izmaiņām koksnes tirgū, proti, pieprasījuma un līdz ar to cenu palielināšanos. Šī gada pirmajos septiņos mēnešos ostā pārkrautas 945 t baļķu, 49 430 t šķeldas (+12% salīdzinājumā ar tādu pašu laiku pērn), 77 648 t papīrmalkas (+60%), kā arī 26 772 t malkas (+55%). Koksnes kravas šajā laikā veidojušas aptuveni 58% no kopējā ostas kravu apgrozījuma.

Ostas pārvaldnieks lēš, ka koksnes tirgu noteikti ietekmējis arī brekšits, īpaši pērnā gada nogalē un šī gada sākumā, tāpat šī resursa lielais pieprasījums Amerikas tirgū. No Salacgrīvas ostas koksnes kravas, tostarp koksnes šķelda, nonāk Zviedrijā, Somijā, Dānijā, Vācijā un Lielbritānijā.

Kur nonāk nolietotas koka mēbeles un būvkonstrukcijas?

Reģionālajā atkritumu apsaimniekošanas centrā *Daibe* informēja, ka tur šādi izstrādājumi tiek šķirti un nodoti uzņēmumiem, kas tos sasmalcina vajadzīgajos izmēros un izmanto pārstrādei, tostarp OSB plāksņu ražošanai.

Sagatavoja **Ieva OZOLA**

Par pielikuma saturu atbild SIA «Izdevniecība Auseklis», redaktore Laila PAEGLE. Pielikums tapis sadarbībā ar Meža attīstības fondu.